

POZNANIE FAKTÓW W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Jacek Jaśkiewicz

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

POZNANIE FAKTÓW W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Jacek Jaśkiewicz

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Stan prawny na 1 stycznia 2013 r.

Recenzent

Dr hab. prof. UŁ Sławomir Cieślak

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Marzena Molatta

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Układ typograficzny

Marta Baranowska

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2013

ISBN 978-83-264-4009-0

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek

01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 9

Wprowadzenie / 13

Rozdział I

Poznanie a cele, funkcje oraz zasady postępowań sądowych / 19

1. Poznanie a materialne i proceduralne aspekty prawa / 19
2. Materialne i proceduralne przyczyny zróżnicowania postępowań sądowych / 23
3. Paradygmat aksjologiczny i metodologiczny poznania w postępowaniach sądowych / 25
4. Paradygmat prawdy w postępowaniach sądowych / 30

Rozdział II

Modelowanie poznania w postępowaniu cywilnym / 36

1. Cele i założenia metodologiczne modelowania poznania sądowego / 36
2. Model proceduralny poznania faktów w postępowaniu cywilnym / 40

Rozdział III

Postępowanie cywilne jako środowisko poznania konwencjonalnego / 45

1. Istota, cele i funkcje postępowania cywilnego / 45
2. Poznanie sądowe a droga postępowania cywilnego / 50

Rozdział IV

Czynności poznawcze w postępowaniu cywilnym / 53

1. Uwagi wstępne / 53

2. Decyzje i czynności procesowe a czynności konwencjonalne w prawie / **55**
 - 2.1. Konwencjonalizacja i formalizacja czynności w prawie / **55**
 - 2.2. Formalizacja czynności w prawie a czynności poznawcze w postępowaniu cywilnym / **58**
3. Decyzje sądowe / **61**
 - 3.1. Charakterystyka ogólna / **61**
 - 3.2. Typy decyzji sądowych / **62**
 - 3.3. Decyzje merytoryczne oraz decyzje niemerytoryczne / **67**
 - 3.4. Racjonalność, trafność oraz słuszność decyzji sądowych / **70**
4. Czynności procesowe stron i czynności poznawcze innych podmiotów / **74**
5. Czynności poznawcze a sprzężenia informacyjne / **78**

Rozdział V

Podmioty poznawcze oraz inne podmioty uczestniczące w poznaniu / 83

1. Charakterystyka ogólna / **83**
2. Podmioty poznawcze judykacyjne i podmioty poznawcze niejudykacyjne / **86**
 - 2.1. Sąd jako podmiot poznawczy judykacyjny / **86**
 - 2.2. Podmioty poznawcze niejudykacyjne / **87**
 - 2.3. Referendarz sądowy jako podmiot poznawczy / **94**
3. Podmioty poznawcze szczególne / **98**
4. Podmioty uczestniczące w poznaniu / **102**
5. Podmioty pomocnicze / **104**

Rozdział VI

Przedmiot poznania w postępowaniu cywilnym / 109

1. Uwagi wstępne / **109**
2. Fakt jako przedmiot poznania sądowego / **110**
 - 2.1. Wyznaczanie faktu przez przepisy prawne / **112**
 - 2.2. Terminy faktyczne i terminy prawne / **114**
 - 2.3. Fakty empiryczne i fakty konwencjonalne / **115**
3. Uzasadnienie poznania faktów / **119**
4. Przedmiot postępowania cywilnego a poznanie / **123**

5. Podstawa faktyczna powództwa i zadanie poznawcze sądu cywilnego / **126**
6. Modalność przedmiotu poznania a twierdzenia o faktach / **129**

Rozdział VII

Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniu cywilnym / 134

1. Struktura poznania w postępowaniu cywilnym / **134**
2. Sekwencyjność i pragmatyczność poznania w postępowaniu cywilnym / **139**
3. Ukształtowanie i reguły poznania w procesie cywilnym / **143**
 - 3.1. Uwagi wstępne / **143**
 - 3.2. Fakt jako przedmiot dowodzenia. Decyzje dowodowe w modelu proceduralnym / **146**
 - 3.3. Udowodnienie oraz uprawdopodobnienie faktu / **150**
 - 3.4. Reguły poznawcze i swobodna ocena dowodów / **152**
 - 3.5. Ciężar dowodu a poznanie faktów / **158**
 - 3.6. Szczególne reguły dowodzenia faktów / **164**
4. Działanie sądu z urzędu a poznanie / **166**
5. Ukształtowanie i reguły poznania w fazie apelacyjnej / **174**
6. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniach odrębnych / **178**
7. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniu nieprocesowym / **181**
8. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniu egzekucyjnym / **185**
9. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniu upadłościowym / **188**
10. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniach nadzwyczajnych / **191**
 - 10.1. Ukształtowanie i reguły poznania w postępowaniu ze skargi kasacyjnej / **191**
 - 10.2. Ukształtowanie i reguły poznania w innych postępowaniach nadzwyczajnych / **196**

Zakończenie / **201**

Bibliografia / **213**

Orzecznictwo / **229**

Wykaz skrótów

Akty prawne

- EKPC** Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.c.** ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- p.p.s.a.** ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 270 z późn. zm.)
- p.u.n.** ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1112)
- p.u.s.a.** ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz. U. Nr 153, poz. 1269 z późn. zm.)

p.u.s.p.	ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)
r.u.s.p.	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.)
u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 z późn. zm.)
ustawa o SN	ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.)

Czasopisma

KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
M. Praw.	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
ONSAiWSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSNAPIUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	Państwo i Prawo
PPC	Polski Proces Cywilny
PPH	Przegląd Prawa Handlowego

PS	Przegląd Sądowy
Pr. Spółek	Prawo Spółek
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	Studia Cywilistyczne
St. Praw.	Studia Prawnicze
SP-E	Studia Prawno-Ekonomiczne
SPP	Studia Prawa Prywatnego
ZNSA	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Inne

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny

Wprowadzenie

Do podstawowych zagadnień stosowania prawa należy charakterystyka poznania realizowanego w postępowaniach sądowych¹. Urzeczywistnienie celów i funkcji poznania regulowanego przez normy prawa procesowego jest jednym z fundamentów wymiaru sprawiedliwości, gdyż prawidłowe odtworzenie stanów faktycznych decyduje o trafności rozstrzygnięcia sądowego oraz wyznacza skuteczność stosowanego prawa materialnego.

Konglomerat reguł składających się na porządek poznawczy obecny w danej procedurze sądowej zależy od wielu czynników utrwalonych bądź konstytuowanych w kulturze, ale każdy demokratyczny system prawny akceptuje i preferuje tylko te metody, które są społecznie aprobowane i zarazem należą do najmocniej uzasadnionych. Bez prawdziwego i adekwatnego poznania, a więc spełniającego określone standardy normatywne, metodologiczne oraz aksjologiczne, nie może być mowy o podjęciu słusznego rozstrzygnięcia.

Odpowiedzialność za właściwe ukształtowanie modelu postępowania poznawczego spoczywa przede wszystkim na ustawodawcy. Jego obowiązkiem jest określenie celów i zadań poznania, wybór lub skonstruowanie metod i narzędzi najlepiej temu służących oraz ich zakodowanie w przepisach prawnych. Równie istotną rolę pełnią sądy albo inne organy wyposażone w prerogatywy władzy sądowniczej, do których kompetencji należy zastosowanie instrumentów poznawczych w praktyce, prawidłowe przeprowadzenie postępowania poznawczego oraz wykazanie poprawności jego wyników.

¹ W niniejszym opracowaniu termin „poznanie” znaczy tyle, co „poznawanie”, przez co należy rozumieć zespół czynności poznawczych zmierzających do uzyskania wiedzy i sformułowania na jej podstawie twierdzeń o poznawanym przedmiocie. Zamienne używane będą też zwroty „postępowanie poznawcze”, „proces poznawczy” lub „proces poznawania”.

Zjawiska obserwowane w procesach transformacji i harmonizacji kultur prawnych pozwalają przypuszczać, że znaczenie praktyki systematycznie wzrasta, co wynika z kryzysu krajowej legislacji, jak również ze zmiany podejścia prawników do tekstu prawnego. Stanowione i publikowane źródła prawa w coraz mniejszym stopniu postrzegane są bowiem jako obiekty „gotowe” do zastosowania, natomiast w coraz większym – jako złożone zadanie interpretacyjne, w którym wola prawodawcy stanowi jedynie wskazówkę do odtworzenia i usprawiedliwienia prawa.

Jednak postawa aktywnego uczestnictwa w kulturze i przyjęcie przez prawników współodpowiedzialności za funkcjonowanie systemu normatywnego wymaga pogłębienia refleksji nad założeniami, celami lub zadaniami obowiązujących regulacji prawnych. Wiąże się to z koniecznością rozwijania samoświadomości nauk szczegółowych oraz z wykorzystywaniem dorobku i postulatów formułowanych w naukach ogólnych.

Właśnie wzgląd na komunikacyjne pojmowanie współpracy różnych dyscyplin prawnych sprawia, że przedmiotem analizy teoretycznej nie powinny być wyłącznie teksty prawne, ale również wzorce opracowane przez doktrynę oraz judykaturę. Interpretacja dokonywana w dyskursie prawniczym jest bowiem czynnikiem istotnie wyznaczającym normatywność prawa. Skoro jednak dogmatycy i praktycy współtworzą lub dookreślają treść prawa, to z kolei ich działaniom powinno towarzyszyć dążenie do przełamywania konwencji i granic własnych dyscyplin oraz poszukiwanie wiedzy w naukach o wyższym stopniu ogólności.

Z myślą o takich relacjach między dyscyplinami prawoznawstwa powstała niniejsza monografia, poświęcona poznaniu realizowanemu w podstawowych lub najczęściej wykorzystywanych trybach i rodzajach sądowego postępowania cywilnego: procesie, postępowaniach odrębnych, postępowaniu nieprocesowym, egzekucyjnym i upadłościowym.

Jej podstawowym celem jest idealizacyjna charakterystyka procesu kształtowania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądowego. Jednak wykonanie tego zadania miało prowadzić nie tylko do udzielenia odpowiedzi na pytanie, jakie konstytutywne cechy decydują o odrębności poznania regulowanego przez normy prawne rozważanej dziedziny, lecz również do krytyki lub uprawomocnienia odtworzonego paradygmatu, w odniesieniu do postulatów aksjologicznych i dyrektyw metodologicznych, sformułowanych w teorii lub filozofii prawa. Wydawało

się to tym bardziej potrzebne, że w doktrynie nie ma wielu opracowań interdyscyplinarnych lub przekrojowych, podejmujących dyskurs między problemami teorii, dogmatyki oraz praktyki.

Temu zamierzeniu odpowiada struktura książki i dobór przedstawionych w niej tematów. Rozdziały I i II stanowią teoretyczne umocowanie dla dalszej treści, obejmując prezentację celów, funkcji oraz zasad postępowania cywilnego w konfrontacji z epistemicznymi lub naukowymi wzorcami poznania. Rozdział III zawiera natomiast opis założeń modelu służącego charakterystyce badanego poznania. Na podstawie tej idealizacji w następnych rozdziałach (IV, V, VI i VII) zostały omówione elementy stosunku poznawczego oraz ukształtowanie i reguły procesu konstruowania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądu. Monografię kończy podsumowanie zawierające ogólną refleksję nad zagadnieniami omówionymi we wszystkich jej częściach.

Jeśli chodzi o podbudowę teoretyczną oraz zastosowaną w opracowaniu aparaturę pojęciową, to zostały one zaczerpnięte z koncepcji ujmujących prawo jako zjawisko językowe o określonych własnościach syntaktycznych, semantycznych lub pragmatycznych². Przedstawiony opis czynności poznawczych oraz sprzężeń zachodzących między elementami relacji poznawczej opiera się na koncepcji czynności konwencjonalnych w prawie³. Inne ważne źródła filozoficzne lub teoretyczne zostały odnotowane w powołanej literaturze.

W warstwie dogmatycznej opracowanie odwołuje się do poglądów reprezentatywnych dla stanu współczesnej nauki prawa procesowego cywilnego. Wykorzystano w nim również orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego oraz, przy omawianiu niektórych kwestii, Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Podstawowe terminy występujące w monografii zostały użyte w znaczeniu utrwalonym w krajowym prawoznawstwie. Dotyczy to

² Szerzej na ten temat M. Zirk-Sadowski, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Kraków 2000, s. 95–109. W szczególności w monografii wykorzystano koncepcje przedstawione w pracach M. Zielińskiego, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979; M. Zielińskiego, Z. Ziemińskiego, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988 oraz J. Wróblewskiego, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988.

³ Zob. L. Nowak, S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Czynności konwencjonalne w prawie*, St. Praw. 1972, z. 3, s. 73–99 oraz S. Czepita, *Reguły konstytucyjne a zagadnienia prawoznawstwa*, Szczecin 1996; *idem* (red.), *Konwencjonalne i formalne aspekty prawa*, Szczecin 2006.

takich zwrotów, jak „stosowanie prawa”⁴ oraz „sądowe stosowanie prawa”⁵. Sądowym stosowaniem prawa jest zatem agregat czynności konwencjonalnych doniosłych prawnie, podejmowanych na podstawie norm prawa procesowego przez podmiot judykacyjny, zmierzających do udzielenia ochrony prawnej w danym postępowaniu sądowym.

Postępowanie w ogólnym znaczeniu to zorganizowana działalność, zmierzająca do urzeczywistnienia jakichś celów. Przez „postępowanie sądowe” rozumiana jest szczególna instytucja⁶ prawa ustrojowego i procesowego, w ramach której funkcjonuje określony typ ochrony sądowej.

Zwrot „poznanie sądowe” pochodzi z publikacji M. Zielińskiego i w niniejszej monografii zachowuje nadane mu w niej znaczenie⁷. Poznaniem sądowym jest więc konwencjonalny rodzaj poznawania, wyróżniony ze względu na spoczywający na sędzię albo innym podmiocie poznawczym prawny obowiązek ustalenia i wyjaśnienia faktów w danym postępowaniu sądowym. Wprowadzenie nawiązującego do niego zwrotu „poznanie w postępowaniu cywilnym” miało na celu podkreślenie wpływu aktywności stron lub innych podmiotów na poznanie realizowane przez organy procesowe.

Należy również zaznaczyć, że część zagadnień przedstawionych w monografii celowo wykracza poza ugruntowane w prawoznawstwie rozumienie „faktu” lub „podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądowego”, przede wszystkim z tej przyczyny, że demarkacja prawa i faktu nie jest tak klarowna, jak przyjmują to zazwyczaj dogmatycy i judykatura⁸. Ponieważ potrzeba takiego rozgraniczenia jest silnie zakorzeniona

⁴ Por. Z. Ziemiński, *Podstawowe problemy prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 415; S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005, s. 140.

⁵ Na temat decyzyjnego albo operatywnego stosowania prawa zob. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie...*, s. 7–15; L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2004, s. 19–20.

⁶ O filozoficznym, normatywnym oraz socjologicznym rozumieniu instytucji zob. J. Leszczyński, *Pozytywizacja prawa w dyskursie dogmatycznym*, Kraków 2010, s. 143–152; także M. Smolak, *Prawo, fakt, instytucja. Koncepcje teoretycznoprawne Prawniczego Pozytywizmu Instytucjonalnego*, Poznań 1998, s. 22 i n.; N. MacCormick, O. Weinberger, *An Institutional Theory of Law*, Dordrecht 1986, s. 52 i n. oraz D.W.P. Ruiter, *Legal institutions*, Dordrecht 2001, s. 2 i n.

⁷ M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie...*, s. 5–7.

⁸ Problem ten uwidoczni się przy rozważaniu sposobów wyznaczania faktów sprawy przez przepisy prawne; zob. rozdział VI pkt 1 i 2.

w doktrynie pozytywizmu, zwłaszcza w jej językach prawnym oraz prawniczym, konwencja ta w miarę możliwości była przestrzegana⁹.

Wybór środowiska badań wiązał się z rozwojem stosunków prywatnych, poszerzaniem przestrzeni, kompetencji oraz znaczenia dziedziny cywilnej. Postępowanie cywilne, z racji zróżnicowania, złożoności, dynamiki oraz występujących osobliwości, stanowiło również płaszczyznę umożliwiającą przeprowadzenie analizy reprezentatywnych problemów sądowego stosowania prawa¹⁰.

Ponieważ tytułowa tematyka wymagała poruszenia wielu kwestii interdyscyplinarnych lub zewnętrznych w stosunku do badanej dziedziny, niezbędne było dokonanie selekcji pewnych wątków oraz ograniczenie konfliktów pojęciowych powstających na styku rozważanych dyscyplin prawoznawstwa. Rozwiązaniu tych problemów przyświecała myśl o potrzebie zapewnienia, w możliwe najszerszym stopniu, komunikacji i koherencji między perspektywą teoretyczną a językiem dogmatyki lub praktyki.

Przyjęte założenia zmierzały w efekcie do nadania opracowaniu zarówno charakteru naukowego, jak i praktycznego. Jest ono w głównej mierze adresowane do przedstawicieli doktryny i zawodów prawniczych, w szczególności sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, referendarzy sądowych, ale również asystentów sędziów, aplikantów lub studentów zainteresowanych tą tematyką.

Jeśli niektóre z zagadnień przedstawionych w monografii nie zostały omówione wyczerpująco, autorowi pozostaje żywić nadzieję, że przynajmniej skłoni ona czytelnika do własnych przemyśleń nad złożonością badanej instytucji, w szczególności zaś tymi czynnikami, które decydują o prawidłowym i zarazem pożądanym społecznie funkcjonowaniu postępowania cywilnego.

Monografia stanowi zmienioną i zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Paradygmat poznania faktów w postępowaniu cywilnym”, obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego w grudniu 2011 r.

W tym miejscu chciałbym złożyć szczególne podziękowania mojemu promotorowi Panu Profesorowi Maciejowi Zielińskiemu. Serdecznie dziękuję również recenzentom: Panu Profesorowi Stanisławowi Czepi-

⁹ Bliżej na ten temat por. rozdział II pkt 2.

¹⁰ Z tych względów, tam gdzie pozwalał na to stopień idealizacji poruszanych zagadnień, zamieszczono odwołania do innych postępowania krajowych.

cie, Panu Profesorowi Bartoszowi Wojciechowskiemu oraz Panu Profesorowi Sławomirowi Cieślakowi za życzliwość i cenne uwagi. Dziękuję również Panu Profesorowi Henrykowi Doleckiemu za wsparcie, którego udzielił mi w trakcie przygotowywania książki do druku.

Rozdział I

Poznanie a cele, funkcje oraz zasady postępowań sądowych

1. Poznanie a materialne i proceduralne aspekty prawa

Teoretyczna rekonstrukcja wyznaczników poznania obowiązującego w badanym postępowaniu sądowym wymaga w pierwszej kolejności rozważenia założeń filozoficznych, które konstytuują współczesne procedury sądowe i ich paradygmat poznawczy. W tej mierze badaną instytucję, podobnie jak pozostałe krajowe postępowania sądowe, cechuje zdominowanie przez jeden z kilku koegzystujących w przestrzeni współczesnego prawoznawstwa interdyscyplinarnych paradygmatów¹¹.

Wyłania się on ze studiów nad genezą i podstawami kontynentalnej kultury prawa stanowionego, a także nad metodami, technikami i językiem, którym operują teksty prawne oraz prawnicy. Wykazują one, że poznanie zakodowane w krajowych procedurach sądowych opiera się na światopoglądzie pozytywizmu i właściwym tej doktrynie scjentyzmie w postrzeganiu i badaniu zjawisk świata¹². Ontologia pozytywizmu

¹¹ O wieloparadygmatyczności prawa zob. J. Wróblewski (w:) K. Opalek, J. Wróblewski, *Prawo. Metodologia, filozofia, teoria prawa*, Warszawa 1991, s. 87–96; A. Aarnio, *Philosophical Perspectives in Jurisprudence*, Helsinki 1983, rozdział 10. Na temat rozumienia terminu „paradygmat” w naukach przyrodniczych lub humanistycznych zob. S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 1968 (2009), szczególnie s. 12, 33, 55–58; *idem*, *Dwa bieguny*, Warszawa 1985, s. 406–439.

¹² Zob. M. Zirk-Sadowski, *Pozytywizm prawniczy a filozoficzna opozycja podmiotu i przedmiotu poznania* (w:) J. Stelmach (red.), *Studia z filozofii prawa*, Kraków 2001, s. 83–97; *idem*, *Legal Epistemology and Transformation of Legal Cultures* (w:) *Epistemology and Methodology of Comparative Law*, Brussel 2004, s. 21–35; *idem*, *Prawo a uczestniczenie w kulturze*, Łódź 1998, s. 21–44. Por. również J.M. Broekman, *Minimalna*

prawniczego i charakterystyczna dla tej doktryny aparatura pojęciowa są silnie obecne w języku współczesnych tekstów prawnych i za pośrednictwem tego medium przenoszone do dyskursu prawniczego. Jednak pozytywistyczne postrzeganie i uzasadnianie prawa w zderzeniu z nowymi zjawiskami, wywoływanymi głównie przez procesy transformacji i konwergencji kultur prawnych, generuje problemy komunikacyjne.

Zamierzeniem autora nie jest obrona albo krytyka pozytywizmu prawniczego w jego „uwspółcześnionej” wersji oraz odnoszenie się do zarzutów stawianych mu przez koncepcje przyjmujące odmienne założenia filozoficzne, lecz charakterystyka paradygmatu poznawania utrwalonego w przepisach prawa procesowego cywilnego. Realizacja tego celu w jakimś stopniu mierzy się z problemami transformacji doktryny, w której kształtowała się i rozwijała określona wizja prawa¹³, w konsekwencji, dotycząc aktualności, zdolności adaptacyjnych, adekwatności do współczesnych warunków, a nawet potrzeby zmiany niektórych elementów teorii wyjściowej badanego paradygmatu¹⁴.

W zarysowanej perspektywie pytania o to, czym są procedury sądowe i czemu służą realizowane w ich obrębie poznawanie, naprowadzają na fundamentalną problematykę relacji między materialnymi a proceduralnymi aspektami prawa. Ich wyróżnienie wywodzi się z przyjmowanego w doktrynie pozytywizmu przeciwstawienia treści i formy zjawisk prawnych¹⁵. Z dualizmu tego wywodzi się przekonanie, że normy (przepisy) proceduralne oraz normy (przepisy) merytoryczne posiadają swoiste cechy, które pozwalają je od siebie odróżnić. Jedno-

zawartość pozytywizmu. *Pozytywizm w prawie i teorii prawa*, SP-E 1987, t. XXXVIII, s. 7–25; Z. Pulka, *Czy nastąpił zmierzch pozytywistycznej koncepcji prawa i prawoznawstwa?* (w:) A. Sulikowski (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. W poszukiwaniu podstaw prawa*, Wrocław 2006.

¹³ O problemach transformacji krajowej kultury prawnej Z. Ziemiński, „Lex” i „ius” w okresie przemian, PiP 1991, z. 6; A. Turska, *Dynamika ładu normatywnego w społeczeństwie posttotalitarnym* (w:) *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie. Księga jubileuszowa Profesor Marii Boruckiej-Arctowej*, Kraków 1992.

¹⁴ W rozważaniach nad kształtowaniem się i zmianą paradygmatu naukowego wskazuje się, że wprowadzanie nowych czynników, zapowiadających rewizję pojmowania istoty badanych zjawisk, pociąga za sobą przez jakiś czas kontynuację założeń paradygmatu dominującego i jego mocy wyjaśniającej. Por. L. Nowak, *O ukrytej jedności nauk społecznych i nauk przyrodniczych*, Nauka 1998, nr 1, s. 7–9. Wydaje się, że taki właśnie jest stan badanej doktryny i zarazem paradygmatu poznawczego procedury cywilnej.

¹⁵ O pojęciu zjawiska prawnego, Z. Ziemiński, *Podstawowe problemy...*, s. 74–77.

cznie, ze względu na treść oraz funkcje i cele, pozostają w określonej zależności, dopełniając się wzajemnie w procesach stosowania prawa.

Charakteryzując pokrótce, owa koegzystencja materialnych i proceduralnych aspektów prawa odnajduje się w dychotomii prawa materialnego i prawa proceduralnego jako odrębnych¹⁶, choć warunkujących się wzajemnie sfer. Relacje między materialnymi a proceduralnymi sferami prawa są zatem odpowiedzialne za kształtowanie się, a następnie skodyfikowanie procedur sądowych i ich reguł poznawczych. Odnajdują się one także w specjalizowaniu się określonych dziedzin, dyscyplin naukowych lub środków prawnych¹⁷.

Dychotomię prawa materialnego oraz prawa procesowego ujmuje się w trzech grupach stanowisk. Według pierwszej, która jest genetycznie najstarsza, normom prawa materialnego przysługuje prymat, normy zaś prawa procesowego pełnią dlań rolę subsydiarną i instrumentalną (heteronomia prawa procesowego). Zgodnie z drugą grupą stanowisk normy prawa procesowego mają charakter instrumentalny, lecz niektórym z nich, przede wszystkim normom-zasadom¹⁸, przysługuje autonomia (ograniczona autonomia prawa procesowego). W trzeciej grupie przepisom (normom) obu typów prawa przyznaje się status równorzędny (autonomia prawa procesowego)¹⁹.

¹⁶ Filozoficzna i teoretyczna demarkacja prawa materialnego oraz proceduralnego uznawana jest trafnie za problem nieprzezwyčajny. Szerzej J. Wróblewski, *Materialne i proceduralne aspekty prawa w teorii prawa*, SP-E 1990, t. XLV, s. 15–33.

¹⁷ Dotyczy to np. założeń konstrukcyjnych niektórych środków zaskarżenia. Por. przepisy art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., art. 438 pkt 1 i 2 i art. 523 § 1 k.p.k. oraz art. 174 pkt 1 i 2 i art. 285d p.p.s.a.

¹⁸ O zasadach prawa w znaczeniu deskryptywnym albo dyrektywalnym zob. S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, rozdział II. Ponieważ problematyka zasad prawa będzie obecna także w dalszych rozważaniach, warto podkreślić, że zasady prawa są prawie zawsze „produktem” wykładni prawa, normami kreowanymi przy rekonstrukcji podstawowych założeń, wartości i idei wynikających z całości danego systemu, gałęzi lub dziedziny prawa (*ibidem*, s. 57). Często wymaga to odniesień do natury, funkcji lub celów danej dziedziny prawa lub prawa w ogóle. Zob. M. Safjan, *Pojęcie i funkcja zasad prawa prywatnego* (w:) A. Brzozowski, W. Kocot, A. Michałowska (red.), *W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jerzemu Rajskiemu*, Warszawa 2007, s. 5–7. Zob. także M. Zieliński, *Zasady i wartości konstytucyjne* (w:) A. Bałaban, P. Mijał (red.), *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27–29 maja 2010 r.)*, Szczecin 2011, s. 21–40.

¹⁹ W. Lang, *Prawo procesowe a prawo materialne. Wzajemne relacje* (w:) W. Czapliński (red.), *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych*

Jacek Jaśkiewicz – doktor nauk prawnych, sędzia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim, do 2007 roku sędzia orzekający w wydziałach cywilnych i gospodarczych Sądu Rejonowego w Gorzowie Wlkp., Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp. oraz Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, były przewodniczący Wydziału Gospodarczego Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp.

■ Prezentowana książka stanowi kompleksowe monograficzne opracowanie problematyki poznania faktów w postępowaniu cywilnym w ujęciu zarówno teoretycznym, jak i praktycznym. Znaczna część rozważań poświęcona została analizie podmiotowych i przedmiotowych relacji zachodzących w procesie kształtowania się podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądowego oraz ukształtowaniu poznania w różnych trybach i rodzajach postępowania cywilnego: procesie, postępowaniach odrębnych, postępowaniu nieprocesowym, egzekucyjnym oraz upadłościowym.

■ Publikacja dostarcza obszernych informacji dotyczących funkcjonowania konkretnych instytucji prawa procesowego cywilnego, ich osadzenia w systemie prawa oraz wzajemnych powiązań. Daje możliwość skonfrontowania poglądów doktryny i orzecznictwa z koncepcjami teoretycznymi, a także zdiagnozowania i rozwiązania konkretnych problemów praktycznych.

■ Książka przeznaczona jest dla przedstawicieli nauki prawa procesowego cywilnego oraz prawników praktyków, w szczególności sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i referendarzy sądowych, a także dla asystentów sędziów, aplikantów i studentów zainteresowanych pogłębieniem wiedzy z tej dziedziny.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-4009-0

9 788326 440090

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl